

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.41>**В. В. Баранкова**

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного процесу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

orcid.org/0000-0002-1355-2897

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НОТАРІУСАМИ

У статті досліджено поняття і зміст предмету доказування в межах судового розгляду цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса. Можливість відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса, розглядається як одна з гарантій дотримання законності нотаріальної діяльності та дотримання прав заінтересованих осіб – учасників нотаріальної дії. Виходячи зі змісту сформульованого у сучасній науці цивільного процесуального права поняття предмету доказування як сукупності фактів матеріально-правового значення, необхідних для вирішення справи по суті, висвітлюється специфіка джерел формування предмету доказування у наведених справах та правил розподілу обов'язків щодо доказування, які зумовлюються предметом та підставами позову як засобу порушення справи, а також заперечень проти нього. На підставі аналізу матеріалів судової практики сформульовано висновки щодо складу юридичних фактів, що входять до предмету доказування у таких справах та визначено умови притягнення нотаріуса до цивільно-правової відповідальності. Стверджується, що загальними умовами відшкодування шкоди, заподіяної незаконними або недбаліми діями нотаріуса, відповідно до цивільного та нотаріального законодавства є незаконні чи недбалі дії (чи бездіяльність) нотаріуса, наявність самої шкоди (майнової чи моральної), причинний зв'язок між неправомірною поведінкою нотаріуса та заподіяною шкодою, а також вина нотаріуса. При цьому правила частини 2 ст. 27 Закону «Про нотаріат» передбачають необхідність встановлення специфічних фактів, що можуть свідчити про відсутність вини нотаріуса та звільняють його від відповідальності. У науково-практичному аспекті сформульовано пропозиції щодо викладення мотивувальної частини рішення у справах про відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями або недбалістю нотаріуса, в межах якої обов'язково мають висвітлюватися джерела формування предмету доказування у справі, а також висновки суду щодо встановлення наявності або відсутності умов притягнення нотаріуса до відповідальності за спричинення шкоди. Простежено застосування правил звільнення від доказування фактів, що входять до предмету доказування. Визначено специфіку предмету доказування у справах за позовами про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, а також щодо дій приватного та державного нотаріуса.

Ключові слова: відповідальність нотаріуса, предмет доказування, спричинення шкоди нотаріусом, відшкодування шкоди нотаріусом, справи щодо відшкодування шкоди нотаріусом.

Barankova V. V. THE FACT IN PROOF IN CASES FOR DAMAGES COMPENSATION BY A NOTARY

The article examines the concept and the content of fact in proof of judicial proceedings in civil cases for damages by notary's illegal acts or negligence.

A possibility of compensation for damage caused by notary's illegal acts or negligence is regarded as one of the guarantees of due process in notary actions and respect for the rights of interested persons – the participants of the notary action.

The article describes the specificity of the sources for the formation of fact in proof in such cases and the rules of the division of responsibilities for proof arising from the subject and cause of claim and objection to the claim.

The article contains the conclusions about the composition of the legal facts that are included in the fact in proof in such cases. The conditions for notary's civil accountability are outlined in the article based on the review of the court practice.

The author claims that the general conditions for damage compensation caused by notary's illegal acts or negligence according to the civil and notarial legislation are notary's illegal acts or negligence (or inaction), the existence of a damage directly (material or moral), a causal link between notary's illegal acts and damage and a notary's fault. Besides, the rules of the part 2 article 27 of the law "About the notariat" provides for the need for establishment of specific facts that can demonstrate a lack of a notary's fault and excuse him.

The article discusses in the scientific and practical aspect the propositions for the content of the court decision's reasoning in civil cases for damages by notary's illegal acts or negligence that definitely should contained sources for the formation of fact in proof in case and the conclusions about the existence or absence of the conditions for notary's civil accountability.

The application of the rules of exemption from proof of facts in a fact in proof is demonstrated in the article.

The article analyses the specificity of fact in proof in civil cases for material and moral damage compensation and in the cases deal with public and private notary's actions.

Key words: a responsibility of a notary, a fact in proof, a damage by notary's acts, damage compensation by a notary, cases for damage compensation by a notary.

Покладаючи на нотаріальні органи функцію вчинення нотаріальних дій, держава наділяє їх владними повноваженнями, тобто компетенцією. Принципово важлива особливість нотаріальної діяльності полягає в тому, що через неї держава опосередковано реалізує своє волевиявлення. Саме тому нотаріальна діяльність має бути законною та ефективною, не обтяженою можливими зловживаннями з боку нотаріуса. Значення нотаріальної діяльності як правової форми охорони та захисту цивільних прав, завдання та функції, які виконує нотаріат у правовому обігу, зумовили необхідність законодавчого врегулювання певного механізму державного контролю за діяльністю нотаріусів.

Однією з гарантій дотримання законності нотаріальної діяльності та дотримання прав заінтересованих осіб – учасників нотаріальної дії є судовий контроль за нотаріальною діяльністю, в межах якого, зокрема, здійснюється судовий розгляд справ про відшкодування шкоди, заподіяної незаконними або недбалими діями нотаріуса. У випадку, коли така шкода не відшкодована у добровільному порядку, заінтересована особа має право звернутися до суду із відповідним позовом.

Серед процесуальних особливостей розгляду таких справ слід виокремити зміст предмету доказування, адже законність та обґрунтованість судового рішення завжди зумовлюються правильною визначенням складу фактичних обставин, що мають значення для вирішення справи, та їх доведеністю в ході судового розгляду.

Дослідження наукової літератури, присвяченої доказам та доказуванню у цивільних справах, свідчить, що питанням предмета доказування присвячено цілу низку робіт. Серед них заслуговують на увагу роботи таких учених, як Р.Е. Гукасян, М.А. Гурвіч, Ю.М. Грошевий, О.С. Захарова, В.В. Комаров, С.В. Курильов, В.І. Тertiшніков, С.Я. Фурса, Д.М. Чечот, М.Й. Штефан. Ці вчені провели ґрунтовні наукові дослідження сутності та змісту цієї категорії, значення її в механізмі доказової діяльності. Однак специфіка складу предмету доказування у такій категорії справ, як справи про відшкодування шкоди, заподіяної діями нотаріуса, досі не досліджувалася.

Метою даної роботи є визначення специфіки складу предмету доказування у наведених справах з огляду на необхідність забезпечення належного встановлення обставин справи, постановлення законних та обґрунтованих судових рішень, дотримання прав заінтересованих осіб та ефективності нотаріальної діяльності. Завданнями роботи також є формування науково-практичних рекомендацій щодо здійснення належного доказування у справах про відшкодування шкоди, заподіяної нотаріусом, та вдосконалення реалізації доказових функцій учасників цих справ.

Чинне цивільне процесуальне законодавство не містить визначення предмету доказування, а у науковій літературі це питання досі є дискусійним і досліджувалося у багатьох роботах [1, с. 243; 2, с. 34, 37–38; 3, с. 34; 4, с. 193].

Вважаємо найбільш обґрунтованою та такою, що відповідає чинному законодавству й потребам судової практики? точку зору професора В.В. Комарова, відповідно до якої предмет доказування визначається як коло фактів матеріально-правового значення, необхідних для вирішення справи по суті. При цьому, на думку вченого, факти, які належать до предмета доказування, необхідно відрізнити від інших фактів, які встановлюються при розгляді справи, однак не пов'язані з правильним вирішенням питання про права і обов'язки сторін [5, с. 9].

Не менш важливим з методологічної точки зору є визначення джерел формування предмету доказування. Виходячи з твердження, що до предмету доказування належать факти, встановлення яких необхідно для розгляду справи по суті, джерелами формування предмету доказування слід визнати твердження сторін та інших учасників справи про обставини, якими вони обґрунтовують свої позовні вимоги та заперечення проти них, а також відповідні норми матеріального законодавства, на підставі яких буде вирішено певну цивільну справу та які підлягатимуть застосуванню при постановленні судового рішення. При цьому друге джерело буде визначальним, адже сторона може й не послатися з тих чи інших причин на існування чи відсутність певного юридичного факту, але якщо він передбачений диспозицією матеріальної норми, суд буде зобов'язаний сформулювати свій висновок щодо його встановлення в даному судовому процесі.

Досліджуючи проблему визначення змісту предмету доказування у справах про відшкодування шкоди, заподіяної нотаріусами, слід виходити з того, що заінтересовані особи мають можливість пред'явити позовні вимоги про відшкодування як матеріальної, так і моральної шкоди, яка може бути спричинена як державним, так і приватним нотаріусом, отже, предмет доказування у таких випадках зумовлюється положеннями статей 1166, 1167, 1172 ЦК, 21 та 27 Закону України «Про нотаріат», а також предметом та змістом позову та запереченнями проти нього.

Відповідно до положень наведених статей необхідною підставою для притягнення нотаріуса до відповідальності у таких справах є незаконні чи недбалі дії (чи бездіяльність) нотаріуса, наявність самої шкоди (майнової чи моральної), причинний зв'язок між неправомірною поведінкою нотаріуса та заподіяною шкодою, а також вина нотаріуса. При цьому відповідно до ч. 2 ст. 27 Закону «Про нотаріат» нотаріус не несе відповідальності

у разі, якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії: подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії; подала недійсні та (або) підроблені документи; не заявила про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа.

Незаконність дій або бездіяльності нотаріуса встановлюється винятково судом. Тому рішення про задоволення позову у справах щодо відшкодування шкоди може бути постановлене лише за умови попереднього (в тому самому чи іншому судовому процесі) розгляду судом питання про недійсність нотаріального акту через незаконність дій нотаріуса, незаконність вчиненої нотаріальної дії або відмови у її вчиненні. При цьому факти, встановлені у попередньому судовому процесі за участі нотаріуса, будуть мати преюдиціальне значення і знов доводиться у процесі щодо відшкодування шкоди не повинні на підставі правил ст. 82 ЦПК. Саме у цьому полягають особливості звільнення від доказування фактів, що охоплюються предметом доказування у досліджуваній категорії справ.

Як приклад можна навести наступну судову справу. 12 липня 2019 р. Червонозаводський районний суд м. Харкова розглянув цивільну справу за позовом Особа 3 до приватного нотаріуса Харківського міського нотаріального округу про відшкодування майнової та моральної шкоди. Задовольняючи позовні вимоги про відшкодування матеріальної шкоди, суд виходив, зокрема, із наступного. Рішенням Червонозаводського районного суду м. Харкова від 4 грудня 2015 р. у іншій справі визнана недійсною довіреність, видана 14 листопада 2014 р. приватним нотаріусом ХМНО в порядку передоручення від імені особа 4 на ім'я Особа 5, Особа 6, Особа 7. Зазначеним рішенням встановлено, що приватний нотаріус ХМНО при посвідченні зазначеної довіреності порушила ч. 3 ст. 58 Закону України «Про нотаріат», оскільки довіреність, видана Особа 8 11 жовтня 2014 р. на ім'я Особа 4 на експлуатацію та розпорядження транспортним засобом, не передбачала права передоручення. Зазначене порушення стало підставою для визнання недійсною довіреності, а наслідком недійсності довіреності стало визнання недійсним договору купівлі – продажу автомобіля, укладеного 10 січня 2015 р. між Особа 8 та Особа 3. За рішенням суду позивач повернув автомобіль, внаслідок чого позбавився майна та зазнав майнової шкоди. Суд зазначив, що відповідно до положень ч. 4 ст. 82 ЦПК України вказані обставини не підлягають доказуванню, оскільки встановлені рішеннями Червонозаводського районного суду м. Харкова від 4 грудня 2015 р. та апеляційного суду Харківської області від 18 травня 2016 р. при

розгляді цивільної справи за участі нотаріуса, яка є відповідачем у даній справі [6].

За відсутності ж попереднього вирішення судом питання щодо незаконності дій (бездіяльності) нотаріуса неможливо й задоволення позову про відшкодування шкоди, заподіяної нотаріусом, позаяк така ситуація унеможливорює встановлення наявності однієї з підстав настання відповідальності нотаріуса.

Так, 24 вересня 2014 р. Франківський районний суд м. Львова розглянув цивільну справу за позовом Особа 1 до приватного нотаріуса Львівського міського нотаріального округу Особа 2 про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Позовні вимоги обґрунтовувалися тим, що 14 липня 2008 р. між позивачем та ЗАТ «Перший Український Міжнародний Банк» було укладено кредитний договір, за умовами якого банк надав кредит Особі 1 на придбання транспортного засобу. Після 2009 р. у позивача з об'єктивних причин виникла прострочена заборгованість. У квітні 2011 р. він отримав постанову державного виконавця відділу державної виконавчої служби Крasicилівського РУЮ про відкриття виконавчого провадження, з якої дізнався, що приватним нотаріусом вчинено виконавчий напис про звернення стягнення на автомобіль в рахунок погашення заборгованості перед банком. 29 липня 2011 р. виконавчою службою було вилучено автомобіль для подальшої реалізації. У грудні 2012 р. автомобіль було реалізовано. 6 листопада 2013 р. набрало законної сили рішення Крasicилівського районного суду Хмельницької області про визнання виконавчого напису про звернення стягнення на автомобіль таким, що не підлягає виконанню. У зв'язку із вищенаведеним позивач стверджував, що йому було завдано моральних страждань, він був позбавлений можливості вести звичайний спосіб життя, користуватись належним йому майном та був змушений витратити свій час та гроші на отримання юридичних консультацій та брати участь у судових засіданнях, тому просив суд стягнути на його користь з відповідача 20 000 грн. моральної шкоди.

Розглянувши справу, суд відмовив у задоволенні позову, серед іншого пославшись на таке. Позивачем не надано жодних доказів на підтвердження того, що саме діями приватного нотаріуса Особа 2 йому завдано моральної шкоди. Як вбачається з рішення Крasicилівського районного суду Хмельницької області від 10 липня 2013 р., Особа 1 звернувся з позовом до приватного нотаріуса Особа 2, ПАТ «Перший Український Міжнародний Банк», відділу державної виконавчої служби Крasicилівського районного управління юстиції про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, та визнання незаконними дій. Зазначеним рішенням позовні вимоги Особа 1 задоволено частково: виконавчий напис визнано таким,

що не підлягає виконанню, а у задоволенні вимог в частині визнання неправомірними дій відмовлено [7].

Таким чином, підставою для відмови у задоволенні позову до нотаріуса про відшкодування шкоди став факт відсутності відповідного судового рішення, яким дії нотаріуса були б визнані незаконними.

Безумовно, вимоги про визнання дій нотаріуса незаконними та відшкодування шкоди можуть бути поєднані в одному судовому процесі, але й за таких умов можливість задоволення вимоги про відшкодування шкоди буде зумовлюватися попереднім вирішенням питання про визнання дій нотаріуса незаконними. При цьому обидві ці вимоги мають бути заявлені у порядку, передбаченому цивільним процесуальним законодавством, тобто одночасно, а не після початку судового розгляду.

Крім того, правила цивільного законодавства та ст. 27 Закону «Про нотаріат» передбачають необхідність встановлення усіх умов відшкодування шкоди без винятків, і, у разі відсутності будь-якої з них, відповідальність нотаріуса наступати не може.

Так, предметом доказування у даних справах охоплюється й факт наявності вини нотаріуса, яка, за правилами ст. 27 Закону «Про нотаріат», унеможливується у разі, якщо особа, яка вернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії: подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії; подала недійсні та/або підроблені документи; не заявила про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа.

Наприклад, 5 липня 2013 р. Світловодським міськрайонним судом Кіровоградської області було відмовлено у задоволенні цивільного позову Особи 1 до приватного нотаріуса Світловодського міського нотаріального округу Особа 2, НАСК «Оранта» про відшкодування шкоди (третя особа – Особа 3) за наступних обставин.

Позивач обґрунтовував свій позов тим, що 8 вересня 2010 р. між позивачем та Особа 3, яка діяла від імені Особа 5 на підставі довіреності від 28 серпня 2010 р., посвідченої приватним нотаріусом Світловодського міського нотаріального округу Особа 2, було укладено договір купівлі-продажу квартири. Рішенням Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 16 лютого 2012 р. вищезазначені довіреність та договір купівлі-продажу були визнані недійсними у зв'язку із відсутністю волевиявлення власника квартири на її відчуження, оскільки було встановлено, що Особа 5 довіреність на ім'я Особа 3 на право розпорядження належною їй квартирою не видавала, а підпис у довіреності виконаний

іншою особою. Представник позивача вважав, що приватний нотаріус Особа 2, посвідчуючи підпис довірителя як підпис Особа 5, допустив незаконну недбалість та не виконав вимог ст. 43 Закону «Про нотаріат», а саме належним чином не встановив особу громадянки, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії. Зазначені обставини призвели до спричинення Особа 1 майнової шкоди на загальну суму 115985 грн., яка полягає у вартості квартири, коштів на проведення її ремонту та утримання, а також витрат на оформлення правочину купівлі-продажу.

Судом під час розгляду справи було встановлено, що 10 вересня 2010 р. було знайдено обвуглений груп Особа 5, за фактом умисного протиправного заподіяння смерті Особа 5 було порушено кримінальну справу відносно Особа 9 за ознаками злочину, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Також суд встановив, що Особа 5 не видавала Особі 3 довіреності на право продажу квартири, так як підпис від імені Особа 5 та рукописний запис «Особа 5» у довіреності від імені Особа 5 від 28 серпня 2010 р. були виконані іншою особою з наслідуванням підпису Особа 5. Після визнання договору купівлі-продажу недійсним квартира вибула з власності покупця Особа 1, яка понесла збитки у вигляді вартості квартири, витрат на її утримання.

За фактом підробки документу при продажу квартири було порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України, досудове розслідування у якій зупинено до встановлення винних осіб. В порушенні кримінальної справи відносно Особа 2 за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України постановою слідчого СВ Світловодського МВ УМВС України в Кіровоградській області від 26 грудня 2010 р. було відмовлено на підставі п. 2 ст. 6 КПК України у зв'язку із відсутністю в його діях складу суб'єктивної сторони цього злочину, так як в ході розслідування було встановлено, що приватним нотаріусом Особа 2 були вчинені усі необхідні дії відповідно до чинного законодавства, що регламентує нотаріальну діяльність, щодо встановлення особи під час нотаріального посвідчення довіреності. Нотаріус не знав та в силу того, що був введений в оману, не міг знати про те, що перед ним знаходиться не Особа 5, а інша особа. Так, з даної постанови вбачається, що не встановлена досудовим слідством особа, використовуючи свою зовнішню схожість з Особа 5, а також збільшивши цю схожість за допомогою накладення гриму, видаючи себе за громадянку Особа 5 та пред'явивши при цьому паспорт на її ім'я, попросила приватного нотаріуса Особа 2 скласти та посвідчити довіреність, якою уповноважити Особа 3 на продаж квартири. При цьому сама Особа 3 підтвердила наміри не встановленої особи, тим самим

вчинила дії, спрямовані на переконання нотаріуса у тому, що перед знаходиться саме Особа 5.

На підставі зазначеного суд виснував, що нотаріус Особа 2 повною мірою виконав свої обов'язки, передбачені ч.ч. 2, 3 ст. 43 Закону «Про нотаріат», п. 13 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, підстав для відмови у вчиненні нотаріальної дії у нього не було, як не вбачається і підстав покладення на нього відповідальності за майнову шкоду, якої зазнала Особа 1, у зв'язку з відсутністю обов'язкових складових для такої відповідальності, а саме: неправомірності його дій та вини у заподіянні шкоди [8]. Підставою для відмови у задоволенні позову у даному разі став факт відсутності вини нотаріуса та наявності обставин, що відповідно до правил ст. 27 Закону «Про нотаріат» звільняють нотаріуса від відповідальності.

Вважаємо на необхідне наголосити, що зазначені правила звільнення нотаріуса від відповідальності мають поширюватися і на ситуації спричинення шкоди державним нотаріусом, адже за юридичним характером, за своєю правовою сутністю діяльність приватно практикуючого нотаріуса нічим не відрізняється від діяльності державного нотаріуса. Вчинення нотаріальних дій – це особливий вид діяльності, яка є правозастосовчою, юрисдикційною за своїм характером незалежно від її суб'єктного складу. Розподіл нотаріусів на види зумовлений не характером їхніх обов'язків, а особливостями внутрішньої організації та фінансового забезпечення нотаріальної діяльності [9, с. 84].

Необхідною умовою настання відповідальності нотаріуса, що охоплюється предметом доказування у таких справах, є наявність шкоди та її розмір. Як зазначається в літературі, майнова шкода як умова зобов'язання з її відшкодування виступає і мірою обов'язку відповідальності за шкоду особи, тобто розмір відшкодування визначається розміром завданої його майну шкоди [10, с. 730]. За правилами змагального цивільного процесу України і факт спричинення шкоди, і її розмір має довести позивач. Нотаріус як відповідач також може посилається на обставини, що дозволяють визначити розмір відшкодування, маючи у такому випадку обов'язок їх доказування.

Також неодмінною складовою частиною предмету доказування у справах, що розглядаються, є причинний зв'язок між протиправними діями (бездіяльністю) нотаріуса та спричиненням шкоди заінтересованій особі. Встановлення наявності причинного зв'язку означає необхідність з'ясування того факту, що шкода, заподіяна особі, була спричинена саме внаслідок протиправних дій нотаріуса, а не діями іншої особи. Якщо в межах розгляду судової справи судом буде встановлено протиправність дій нотаріуса, але не буде доведено

причинного зв'язку між такими діями та шкодою, суд має визнати такий позов безпідставним та відмовити у його задоволенні. Прикладом такої ситуації може слугувати цивільна справа, розглянута Київським апеляційним судом 29 січня 2020 р. За обставин, коли позивачем не доведено, що спричинена шкода перебуває у причинному зв'язку з незаконними діями приватного нотаріуса, і що саме такими діями позивачу завдано майнової шкоди, колегія суддів погодилася з висновком суду першої інстанції про відсутність правових підстав для задоволення позову [11].

До нотаріуса можуть бути пред'явлені вимоги і про відшкодування моральної шкоди. Стаття 1167 ЦК передбачає, що моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених ч. 2 цієї статті. Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Предмет доказування у разі розгляду вимоги про відшкодування моральної шкоди буде специфічним. Відповідно до п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» обов'язковому з'ясуванню при вирішенні спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Суд, зокрема, повинен з'ясувати, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду, та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Вимога про відшкодування моральної шкоди може бути задоволена судом навіть у разі відмови у задоволенні вимоги про відшкодування матеріальної шкоди. Так, у справі за позовом Особа 3 до приватного нотаріуса Особа 4 про зобов'язання відшкодувати в натурі матеріальний збиток, стягнення матеріальної та моральної шкоди, розглянутій 11 червня 2013 року Київським районним судом м. Донецька, позивач зазначав, що 22 січня 2008 року між ОСОБА_3 та АТ «Укрсоцбанк» було укладено договір кредиту № 153/11-03. Відповідно до умов договору кредиту ПАТ «Укрсоцбанк» надав йому кредит для придбання

автомобіля SUBARU OUTBACK. Приватним нотаріусом Донецького міського нотаріального округу ОСОБА_4 за реєстровим номером 179, 22 січня 2008 року, було посвідчено договір застави майна №1, згідно з п.1.3.1. договору кредиту, у якості забезпечення зобов'язань було надано вищевказаний автомобіль. 9 січня 2009 р. нотаріусом ОСОБА_4, на вимогу ПАТ «Укрсоцбанк» було вчинено виконавчий напис за реєстровим номером № 74. У результаті виконання виконавчого напису автомобіль було продано з прилюдних торгів та відкрито виконавче провадження згідно постанови відділу Державної виконавчої служби Шахтарського міськрайонного управління юстиції ВП № 19280768 від 18.05.2010 року про стягнення з боржника ОСОБА_3 виконавчого збору в розмірі 100001,34 грн. Рішенням Ворошиловського районного суду м. Донецька від 29.03.2011 р. визнано виконавчий напис № 74, виданий 09.01.2009 р. нотаріусом Донецького міського нотаріального округу ОСОБА_4, таким, що не підлягав виконанню, та повернуто ОСОБА_3 стягнуті за виконавчим написом нотаріуса кошти шляхом стягнення з ПАТ «Укрсоцбанк» на користь ОСОБА_3 коштів у розмірі 100013,41 грн.

Позивач просив суд зобов'язати нотаріуса ОСОБА_4 відшкодувати в натурі матеріальний збиток шляхом придбання на його ім'я автомобіля SUBARU OUTBACK з пробігом не більше ніж 061248 км та не пізніше 2009 року випуску та стягнути з нотаріуса ОСОБА_4 моральну шкоду в розмірі 200000 грн.

Розглянувши матеріали справи, суд вирішив відмовити в задоволенні позову в частині відшкодування матеріальної шкоди, позаяк рішенням Ворошиловського районного суду м. Донецька від 29.03.2011 р. вже зобов'язано повернути позивачу стягнуті за виконавчим написом нотаріуса кошти шляхом стягнення з ПАТ «Укрсоцбанк» на користь ОСОБА_3 коштів у розмірі 100013,41 грн., і рішення набрало законної сили. Але, зважаючи на те, що наведені позивачем та проаналізовані судом докази свідчать про те, що у зв'язку з неправомірністю дій нотаріуса він безумовно зазнав моральних страждань, суд стягнув з відповідача 1 000 грн. як відшкодування моральної шкоди [12].

Отже, проведене дослідження дозволяє дійти наступних висновків щодо складу предмету доказування у справах щодо відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями або недбалістю нотаріуса.

У випадку відшкодування шкоди, заподіяної діями приватного нотаріуса, правовою підставою рішення слугуватимуть статті 23, 1166, 1167 ЦК, а також статті 27 та 28 Закону України «Про нотаріат». Відповідно до їхнього положення поряд із підставами позову та запереченнями проти нього

є джерелами формування предмету доказування. З урахуванням їх змісту у справах за такими позовами встановлюються наступні юридичні факти: факт вчинення нотаріальної дії (або відмови у вчиненні нотаріальної дії); порушення приватним нотаріусом закону при вчиненні нотаріальної дії або відмові у вчиненні нотаріальної дії; факт наявності шкоди та її розмір; причинний зв'язок між протиправною поведінкою нотаріуса та настанням шкоди; факт винної поведінки нотаріуса; наявність або відсутність підстав, що звільняють приватного нотаріуса від відповідальності (ч. 2 ст. 27 Закону).

У випадку відшкодування шкоди, заподіяної діями державного нотаріуса, правова підстава рішення міститься у положеннях статей 1172, 1167 ЦК та ст. 21 Закону України «Про нотаріат», які поряд із підставами позову та запереченнями проти нього є джерелами формування предмету доказування. Ураховуючи їх положення, до предмету доказування у справах за такими позовами входять такі юридичні факти: факт перебування нотаріуса у трудових відносинах із державною нотаріальною конторою (нотаріальним архівом); факт вчинення нотаріальної дії (або відмови у вчиненні нотаріальної дії); порушення державним нотаріусом закону при вчиненні нотаріальної дії або відмові у вчиненні нотаріальної дії; факт наявності шкоди та її розмір; причинний зв'язок між протиправною поведінкою нотаріуса та настанням шкоди; факт винної поведінки нотаріуса. Правила ст. 27 Закону України «Про нотаріат» щодо підстав звільнення нотаріуса від відповідальності на ситуації протиправності дій державних нотаріусів не поширюються, що не можна визнати правильним з огляду на положення ч. 4 ст. 1 Закону України «Про нотаріат», згідно з якими документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу.

Відповідно, такий склад предмету доказування у даних справах зумовлює й особливості викладення мотивувальної частини рішення суду, в межах якої обов'язково мають висвітлюватися висновки суду щодо встановлення наявності або відсутності підстав для притягнення нотаріуса до відповідальності, а також міститися посилання на відповідні матеріально-правові норми, які застосував суд, та мотиви їх застосування (п. 5 ч. 2 ст. 245 ЦПК).

Здійснення доказових функцій відбувається за правилами ст. 81 ЦПК, відповідно до яких кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК. Це означає, що обов'язки доказування виникають у учасників таких справ відносно тих фактів, які визначені ними як підстави позову (позивач) або заперечення проти нього (відповідач).

Але особливості розподілу обов'язків щодо доказування у досліджуваній категорії справ зумовлюються положеннями ч. 2 ст. 1166 ЦК, яка містить презумпцію вини спричинювача шкоди (у даному разі – нотаріуса) і покладає обов'язок доказування відсутності вини на відповідача. З огляду на специфічні правила визначення відсутності вини відповідача, що передбачають необхідність встановлення обставин, передбачених ч. 2 ст. 27 Закону «Про нотаріат», обов'язок доказування підстав звільнення нотаріуса від відповідальності покладається саме на відповідача.

Література

1. Гузь Л.Є. Підстави для скасування судових рішень (ухвал) та способи запобігання їх виникнення при розгляді цивільних справ в судах. Харків : Поліграфіст, 2006. 724 с.
2. Пінчук М.Г. Деякі питання щодо визначення предмета доказування та його структури. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 2. С. 33–38.
3. Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі : наук.-практ. посіб. Київ : Вид. Фурса С.Я. : КНТ, 2005. 256 с.
4. Супрун Т.С. Поняття предмета доказування у цивільному судочинстві *Форум права*. 2016. № 5. С. 190–198. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_33.pdf.
5. Комаров В.В. Доказування та докази в цивільному судочинстві : курс лекцій. Харків : Укр. юрид. акад., 1991. 36 с.
6. Рішення Червонозаводського районного суду м. Харкова від 12 липня 2019 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84380463>.
7. Рішення Краси́лівського районного суду Хмельницької області від 10 липня 2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40743585>.
8. Рішення Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 5 липня 2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32880720>.
9. Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотаріат : підручник. Харків : Право, 2019. 416 с.
10. Цивільне право: підручник: у 2 т. / за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків : Право, 2011, Т. 2. 816 с.
11. Постанова Київського апеляційного суду від 29 січня 2020 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87242541>.
12. Рішення Київського районного суду м. Донецька від 11 червня 2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31907396>.